

O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA EKSTRIMAL TURIZMGA ETIBOR BERISH NATIJALARI

Hazratqulov Lochinbek Nodir o'g'li

Uralov Lochinbek Mamaraimovich

Sharifov Abdulaziz Baxodir o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabalari

Annotatsiya: Bu maqolada O'zbekistonning turizmi qay darajada va qaysi sohalari rivojlanganligi va ekstrimal turizmga etibor berilagandan so'ng buning Ozbekiston iqtisodiyotiga qanchalik foyda olib kelishi va Ozbekiston turizmi ham jahon davlatlari singari turizmga raqobatbardosh davlat bolishi haqida yozilgan

Kalit so'zlar: Ekstremal turizm, Off-road safarlari, rafting va kanoeda, kayaking, snoubord, parapanerizm, trekking, kamping joylari,

O'zbekistonga 2023-yilgi turistlarning kelishi (2023-yil yanvar-may): Tojikiston: 30,6% (797,8 ming nafar) Qozog'iston: 25,2% (656,5 ming nafar) Qirg'iziston: 24,% (649,5 ming nafar) Rossiya, Turkiya, Janubiy Koreya va boshqalar: Qolgan 19,3% Turizm yo'nalishlari bo'yicha qiziqish: Madaniy va tarixiy turizm: ~50% Gastronomik turizm: ~20% Ekoturizm va sport: ~15% Ziyorat turizmi: ~15% 2023-yilda O'zbekistonga taxminan 7 million xorijiy sayyoh tashrif buyurgan. Bu 2022-yilga nisbatan sezilarli o'sish bo'lib, o'rtacha qolish muddati to'rt kungacha uzaygan. Sayyohlarning asosiy oqimi qo'shni mamlakatlardan kelgan: Qozog'iston: 2023-yilda 1 million 151 ming 400 nafar sayyoh kelgan. Qirg'iziston: 2023-yilda 1 million 151 ming 400 nafar sayyoh kelgan. Tojikiston: 2023-yilda 1 million 151 ming 400 nafar sayyoh kelgan. Shuningdek, Rossiyadan ham sayyohlar soni oshgan. 2023-yilda Rossiyadan O'zbekistonga taxminan 1 million sayyoh kelishi kutilgan. Sayyohlarning o'rtacha sarflangan mablag'i 323 dollarni tashkil etgan. O'zbekiston hukumati 2023-yilda sayyohlar sonini 7 millionga yetkazishni rejalashtirgan edi. Umuman olganda, 2023-yilda O'zbekistonda turizm sohasida sezilarli o'sish kuzatildi, bu mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Agar O'zbekiston ekstrimal turizmni rivojlantirishga jiddiy e'tibor qaratsa, bu sayyohlar sonining sezilarli darajada oshishiga olib kelishi mumkin. Ekstremal turizmning keng tarqalgan yo'nalishlari va O'zbekiston uchun mos imkoniyatlar quyidagicha bo'lishi mumkin: Tog'li va cho'l hududlarda sarguzashtli faoliyatlar Chimgan va Chatqol tog'lari: Tog'larda trekking, alpinizm, paragliding va velosportni rivojlantirish mumkin. O'zbekistonning go'zal

tog‘li hududlari (masalan, Chimgan, Beldersay) ekstrimal turizm uchun juda qulaydir. Karakum va Kyzylkum cho‘llari: Cho‘l safarlari, qum tog‘larida piyoda sayohatlar va avtomobil safarlari uchun imkoniyatlar mavjud. Daraxtlar va suvda ekstremal sportlar

Suv sportlari: O‘zbekistonning ko‘llarida (Charvak, Aydarkul) suzish, kitesurfing, velosipedda suzish va boshqa suv sportlari uchun joylar yaratish mumkin. Rafting va kanoeda sayohatlar: Amudaryo va Sirdaryo bo‘ylarida rafting va kanoeda sportlarini rivojlantirish. Tajribali sayyohlar uchun maxsus mashrutlar

Off-road safarlari: O‘zbekistonda transportning maxsus turlari uchun joylar mavjud, masalan, off-road safarlari uchun maxsus marshrutlar yaratish, qumli va tog‘li hududlarda safari. O‘rmon va cho‘l lagerlari: Maxsus lagerlar va qo‘shimcha xavfsiz hududlar tashkil qilish orqali ekstrimal turizmni rivojlantirish.

Sovuq va issiq iqlim sharoitlari

Qishki sportlar: Chimgan va boshqa tog‘ hududlarida qishki sportlar (chang‘i, snoubord) uchun infrastruktura yaratish. Issiq havoda ekstremal sportlar: Issiq havoda, masalan, paragliding va yelkanli sayohatlarni rivojlantirish.

Potensial o‘shish: Ekstremal turizm O‘zbekistonning tabiiy go‘zalliklaridan maksimal darajada foydalanishni ta‘minlaydi. Bu bilan nafaqat ichki, balki xalqaro sayyohlar soni ham oshadi. Ekstremal turizm imkoniyatlari qo‘shilsa, O‘zbekistonga kelayotgan sayyohlar soni bir necha millionga ortishi mumkin. Masalan, agar har yili 1-2 million yangi sayyohlar kirsam, umumiy sayyohlar soni 10-15 millionga yetishi mumkin. Shu tarzda, O‘zbekiston turizm sohasida nafaqat madaniy, balki ekstrimal turizmni ham rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘shishga katta hissa qo‘shishi mumkin. Bu sayyohlar uchun yangi imkoniyatlar va o‘ziga xos tajribalar yaratadi O‘zbekiston ekstremal turizm uchun turli imkoniyatlar va ajoyib manzaralar taqdim etadi. Quyida ba‘zi asosiy imkoniyatlarni ko‘rib chiqamiz:

Tog‘larda ekstremal turizm

Chotqol tog‘lari (Tyan-Shan): Qor ko‘chkisi xavfi past bo‘lgan hududlarda chang‘i, snoubord, va trekking uchun imkoniyatlar mavjud. Beldersoy, Chimyon va Yangiobod kabi joylar tog‘ sporti uchun mashhur. Zomin va Nurata tog‘lari: Tog‘da piyoda sayohat qilish va tog‘lik hududlarni o‘rganish uchun qulay joylar. Cho‘llarda sarguzasht

Qizilqum va Qoraqum cho‘llari: Quvnoq safari (jeep safari) uyushtirish imkoniyati mavjud. Tuyalarda sayohat qilish tajribasi ham taklif etiladi. Aydar-Arnasoy ko‘llar tizimi: Qumlik hududda suzish va baliq ovlash bilan shug‘ullanish. Ekstremal suv sportlari

Charvaq suv ombori: Jet-ski, suv chang‘isi va parasailing kabi suv sport turlarini sinab ko‘rish mumkin. Amudaryo va Sirdaryo: Kayaking va rafting uchun qulay daryolar. Tarixiy ekstremal turizm

Katta Ipak yo‘li yo‘nalishlari: O‘tmishda karvonlar o‘tgan uzoq va murakkab yo‘llar bo‘ylab piyoda yoki velosipedda yurish. Yer osti arxeologik yodgorliklari: **Katta Guldursun, Jampiq qal’a** va **Katta Qirqqiz qal’asi**, Ayaz qala va boshqa qadimiy qal’alarni tadqiq qilish.

Ekstremal tabiat turlari Boysun tog‘lari va g‘orlari: G‘orlarni o‘rganish (spelunking) va tog‘larning o‘ziga xos ekologik muhitini o‘rganish imkoniyati. Orol dengizi va Ustyurt platosi: Bu hududlar sirli va ekstremal sayohatchilar uchun jozibali. Ustyurt platosidagi qoya va kanyonlar ajoyib manzaralarni taqdim etadi. Ekstremal turizmni rivojlantirish bo‘yicha istiqbollar O‘zbekiston hukumati ekstremal turizmni rivojlantirish uchun infratuzilmani yaxshilashga va mahalliy hamda xalqaro sayyohlarni jalb qilishga katta e‘tibor qaratmoqda. Yangi marshrutlar yaratilmoqda, shuningdek, maxsus qo‘llanmalar va xavfsizlik bo‘yicha xizmatlar kengaytirilmoqda. O‘zbekistonning boy tabiiy va madaniy merosi ekstremal turizmni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Mamlakatda tog‘lar, cho‘llar, daryolar va ko‘llar kabi turli tabiiy manzaralar mavjud bo‘lib, ular ekstremal sport turlari va sarguzashtli sayohatlar uchun qulay sharoitlar taqdim etadi. Hukumat tashabbuslari: O‘zbekiston hukumati ekstremal turizmni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2024-yil iyun oyida o‘tkazilgan yig‘ilishda Parkent, Bo‘stonliq, Aydarko‘l va Mo‘ynoq hududlarida ekstremal turizmni rivojlantirish imkoniyatlarini ta’kidladi. Ushbu hududlarda parashyut bilan sakrash, havo dayvingi va boshqa ekstremal sport turlarini yo‘lga qo‘yish rejalashtirilgan. Hududiy imkoniyatlar: Bo‘stonliq tumani: Bu yerda rafting, arqon bilan sakrash, zip-layn, kanyon va paraplan kabi sport turlarini tashkil etish uchun qulay sharoitlar mavjud. Qashqadaryo viloyati: Eko, ekstremal, astro, etno, agro va gastronomik turizm turlarini rivojlantirish uchun imkoniyatlar mavjud bo‘lib, trekking, chodirli kemping, parashyutdan sakrash, alpinizm va otda sayr qilish kabi xizmatlar tashkil qilinmoqda. O‘zbekistonning tabiiy va madaniy boyliklari, hukumatning qo‘llab-quvvatlovi hamda xalqaro hamkorlik ekstremal turizmni rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratadi. Kelgusida infratuzilmani yanada rivojlantirish va xavfsizlik choralari ko‘rilishi bilan mamlakat ekstremal turizmning jozibador manzillaridan biriga aylanishi mumkin. O‘zbekistonning geografik joylashuvi va tabiiy sharoitlari turli xil ekstremal turizm turlarini rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Quyida hududlar va ularning ekstremal turizm turlari uchun mosligi keltirilgan Chimyon va Beldersoy (Toshkent viloyati) Ekstremal turi: Tog‘ chang‘isi, snoubord, paraplanerizm, trekking. Imkoniyatlar: Qishda tog‘ chang‘isi va snoubord uchish uchun yaxshi sharoit mavjud. Bahor va yozda tog‘ etaklarida trekking va paraplanerizm mashhur Yaqin hududdagi dam olish maskanlari va kanat yo‘llari qulaylik yaratadi. Charvaq suv ombori (Toshkent viloyati) Ekstremal turi: Jet-ski, parasailing, suv chang‘isi, qayiqda poyga. Imkoniyatlar: Charvaq suv ombori O‘zbekistonning eng yirik dam olish maskanlaridan biri. Suv sportlari va suvga oid ekstremal faoliyatlar uchun zarur infratuzilma mavjud. Boysun tog‘lari (Surxondaryo

viloyati) Ekstremal turi: G'or o'rganish (speleologiya), tog'da trekking. Imkoniyatlar: Hududdagi mashhur g'orlar (Omonqo'ton g'ori va boshqa kichik g'orlar) tadqiqot va sarguzasht uchun ideal. Tog'larda yurish (hiking) va chodirda yashash imkoniyatlari. Nurata tog'lari va Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi (Navoiy va Jizzax viloyatlari) Ekstremal turi: Tuyada safari, qumlik poygalari, qayiqda sayohat. Imkoniyatlar: Qizilqum cho'lida tuyada yurish va qumli hududlarni kashf qilish mumkin. Aydarko'l baliq ovlash va kajak suzish uchun mos. Mo'ynoq va Orol dengizi hududi (Qoraqalpog'iston Respublikasi) Ekstremal turi: Jeep safari, kvadrosikl, ekologik ekstremal sayohatlar. Imkoniyatlar: Orol dengizining qurigan qismi ekstremal ekspeditsiyalar uchun ideal. Ustyurt platosi va choyxonalarning manzaralari sarguzasht tuyg'usini kuchaytiradi. Chotqol tog'lari (Jizzax viloyati) Ekstremal turi: Alpinizm, tog'da piyoda yurish, arqon yo'llari (zip-layn). Imkoniyatlar: Tog' cho'qqilariga chiqish uchun mos joylar. Qishki va yozgi ekstremal turizm uchun yaxshi sharoitlar mavjud. Qashqadaryo viloyati (Kitob geologik qo'riqxonasi) Ekstremal turi: Alpinizm, tog'da yurish, parashut sporti. Imkoniyatlar: Tog' cho'qqilariga chiqish va ularning geologik xususiyatlarini o'rganish. Parashutdan sakrash uchun hududlar tayyorlanmoqda. Amudaryo va Sirdaryo hududlari Ekstremal turi: Rafting, qayiq sporti. Imkoniyatlar: Daryo bo'ylab rafting va kashfiyotchilik safari uyushtirish mumkin. O'zbekistonning har bir hududi o'ziga xos tabiiy va ekstremal turizm imkoniyatlarini taklif qila oladi. O'zbekiston ekstremal turizmni rivojlantirishga etibor qaratgan taqdirda, mamlakatda bir nechta muhim o'zgarishlar va yaxshilanishlar bo'lishi mumkin. Quyidagi sohalarda ijobiy o'zgarishlar kutiladi: Infratuzilmani rivojlantirish Yo'l va transport tizimi: Ekstremal turizm uchun chegaraga yaqin va tog'lik hududlarga oson kirish yo'llarini qurish va yaxshilash kerak. Mamlakatda yo'l tarmog'ini kengaytirish va avtobus, jeep safari kabi transport xizmatlarini takomillashtirish talab qilinadi. Boshqa infratuzilmalar: Hududlarda mehmonxonalar, va boshqa xizmatlar, shu jumladan, ekstremal sport turlari uchun zarur texnik jihozlar (masalan, paraplanerizm uchun joylar, rafting uskunalari) bilan ta'minlash kerak. Xavfsizlik va malakali mutaxassislar Xavfsizlik choralari: Ekstremal turizm turlari xavfsizlikni ta'minlashni talab qiladi. Maxsus tayyorlangan mutaxassislar, qutqaruv va xavfsizlik tizimlarini joriy etish, shuningdek, turizm bo'yicha amaliy qo'llanmalar yaratish zarur. Malakali trenerlar va rahbarlar: Ekstremal sportlarda qatnashish uchun tajribali murabbiylar va rahbarlarni tayyorlash kerak. Bu, nafaqat xavfsizlikni ta'minlash, balki turistlarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish imkonini beradi. Marketing va xalqaro hamkorlik Turizm marketingi: O'zbekistonning ekstremal turizm imkoniyatlarini jahon bo'ylab reklama qilish uchun marketingni kuchaytirish zarur.

Mamlakatning tabiiy go‘zalliklari, cho‘llar, tog‘lar va daryolarni butun dunyoga tanitish, yuqori darajadagi sayyohlarni jalb qilish imkoniyatlarini yaratadi. Xalqaro hamkorlik: O‘zbekiston ekologik tashabbuslar va barqaror turizmni rivojlantirish bo‘yicha xalqaro ekspertlar bilan hamkorlik qilmoqda. Bu esa ekstremal turizmni rivojlantirishda xalqaro tajribadan foydalanish imkonini beradi. Turizm soxasi rivojlangan boshqa mamalakatlar bilan hamkorlikni rivojlantirish, ekstremal sport turlarini tashkil etish va ko‘proq xalqaro sayyohlarni jalb qilish uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. O‘zbekistonning ekologik turizmni rivojlantirish Barqaror turizmni qo‘llab-quvvatlash: Ekstremal turizmda tabiiy resurslarni himoya qilish, mas’uliyatli sayohatni targ‘ib qilish va ekologik barqarorlikni ta’minlash uchun maxsus qo‘llanmalar va dasturlarni ishlab chiqish zarur. Cho‘llar va tog‘larda turizmni rivojlantirishda ekologik zararni kamaytirish va turizmning barqarorligini ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Innovatsion texnologiyalar va tajriba Virtual va qo‘shimcha haqiqat (VR/AR): Ekstremal turizm turlarini virtual haqiqat yoki qo‘shimcha haqiqat yordamida targ‘ib qilish va sayohatchilarni ilg‘or texnologiyalar bilan jalb etish imkoniyati mavjud. Yangi tajribalar yaratish: Masalan, ekologik va ekstremal sportlarni kombinatsiyalash, oddiy turistlarga nafaqat yodgorliklarni ko‘rsatish, balki to‘g‘ridan-to‘g‘ri tabiiy sarguzashtlarni boshdan kechirish imkoniyatlarini yaratish. Jamoatchilik va mahalliy aholiga ta’siri Mahalliy aholini jalb qilish: Ekstremal turizmni rivojlantirishda mahalliy aholining iqtisodiy foydasini oshirish va ularni turizmga jalb qilish zarur. Bu, nafaqat iqtisodiy o‘‘sishni ta’minlash, balki madaniy va ekologik saboq olish imkonini yaratadi. Madaniy va ekologik ta’lim: Sayyohlar va mahalliy aholi uchun turizmning ekologik va madaniy ta’siri bo‘yicha maxsus treninglar va seminarlarga e’tibor qaratish zarur. Ekstremal turizmni diversifikatsiya qilish. Yangi sport turlari va yo‘nalishlar: Boshqa ekstremal sport turlari, masalan, parashyutdan sakrash, paragliding, alpinizm, suv sportlari, velosiped safari va boshqalarni rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratish. Shuningdek, ekstremal turizmni turli hududlar va yo‘nalishlar bo‘ylab diversifikatsiya qilish sayyohlarni jalb etishga yordam beradi. O‘zbekiston ekstremal turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Agar davlat, biznes va jamoatchilik birgalikda ishlasa, mamlakatning ekstremal turizm sohasidagi o‘‘sishi sezilarli darajada bo‘ladi. Ekstremal turizmni rivojlantirish orqali O‘zbekistonning dunyo miqyosidagi turizm bozorida mustahkam o‘‘rnini egallash imkoniyatiga ega va albatta bu O‘zbekiston iqtisodiyotiga katta axamiyatga ega.

Foydalanilgan manbalar:

1. Daryo.uz: "O‘zbekistonga ko‘proq qaysi davlatlardan turistlar kelayotgani ma’lum qilindi" Havola: <https://daryo.uz/2023/06/14>

2. Uzbekistan.travel: "O‘zbekistonda turizm yo‘nalishlari"

Havola: <https://uzbekistan.travel> 3. Wikipedia: "O‘zbekistonda turizm" (2023-yilgi yangilanishlar asosida) Havola: <https://uz.wikipedia.org>

3. daryo.uz uzbekistan.travel